

## K NĚKTERÝM ZÁKLADNÍM PROBLÉMŮM DŮCHODCŮ<sup>1)</sup> V JZD

L. ŠPIRK A KOL.

Prvořadým smyslem veškeré činnosti socialistické společnosti je rozvíjení fyzických a intelektuálních vlastností a schopností každého člena a všestranný rozvoj všech sociálních skupin. To platí i o sociální skupině důchodců, pro kterou je dnes všestranné zabezpečení klidného prožití stáří samozřejmou povinností celé naší společnosti. Na mysli zde máme ty, kteří překročili hranici mezi produktivním a poproduktivním věkem a bez ohledu na to, zda dále setrvávají v pracovním vztahu či odcházejí na zasloužený odpočinek, pobírají starobní důchod. Těch bylo na sklonku r. 1971 v ČSSR 1 580 000 (v ČSR 1 275 000). Jedná se tedy i početně o silnou sociální skupinu, která však nejen svou početností, ale i z hledisek morálně politických zaujímá významné místo v oblasti socialistickým humanismem podložené péče o člověka.

Významnou část této skupiny tvoří důchodci — členové JZD. K 31. 12. 1971 přesahoval jejich počet v ČSSR 261 000 (v ČSR přes 170 000). Je to sice jen  $\frac{1}{6}$  (resp. méně než  $\frac{1}{7}$  — pokud jde o ČSR) z celkového počtu občanů pobírajících starobní důchod, i tak se však jedná o více než  $\frac{1}{4}$  milionů občanů, kteří se v nejedné ze stránek osobního i společenského života odlišují od ostatní většiny bývalých pracujících, pobírajících nyní starobní důchod a užívajících zasloužený odpočinek.

Publikované statistické materiály neuvádějí sice podíl těchto důchodců na celkovém počtu stále pracovně činných a to jak vcelku tak v případě důchodců — členů JZD zvlášť, ale operují s údaji, které mohou v našem případě tento nedostatek nahradit. Uvádějí totiž počty pracujících v poproduktivním věku (u mužů nad 60 let a u žen nad 55 let věku). Při srovnání těchto údajů pak zjistíme, že pracující v poproduktivním věku se v letech 1970—1971 podílejí na celkovém počtu pracujících v ČSSR 7,25 % (v ČSR 7,5 %), kdežto v samotném zemědělství jako celku 26,5 %. V průběhu posledních let klesl tento podíl z 28,9 % v roce 1967 na 24,0 % k 1. 2. 1973. Pokud jde o samotná JZD je tento podíl ještě podstatně vyšší, o čemž svědčí skutečnost, že v okrese s nízkým podílem státního sektoru a vysokým podílem družstevního sektoru na zemědělské výrobě — podíl trvale činných v poproduktivním věku na celkovém počtu trvale činných se pohybuje mezi 30—40 % (v okresech, v nichž hraje dosud významnou roli soukromý sektor, jako např. v okresech Čadca a Žilina, přesahuje tento podíl 40 %).

Mimoto značná část družstevníků — důchodců pracuje ve svém družstvu sezónně. Vypomáhají družstvu ve špičkových pracích, při nichž je v současné době jejich pracovní účast stále ještě nepostradatelná.

A navíc převážná většina členů JZD — důchodců vede ve větším či menším rozsahu záhumenkové hospodářství. Tedy i ti důchodci, kteří již v družstvu ne-

<sup>1)</sup> Mýšlení jsou členové JZD, kteří dosáhli určité věkové hranice, potřebné pro získání nároku na pobírání starobního důchodu a tento důchod pobírají. Nejde tedy o členy JZD pobírající jiné druhy důchodů.

pracují, vedou své drobné hospodářství, pokud jsou ve svém věku schopni je zvládnout.

Již tyto závažné skutečnosti byly podnětem k tomu, aby kolektiv pracovníků oddělení sociologie VÚEZVž při zpracovávání výzkumného úkolu „Sociálně ekonomická charakteristika JZD a perspektivy jejich dalšího rozvoje“ věnoval určitou pozornost pracovní účasti družstevníků — důchodců, jak v družstevním tak i v záhumenkovém hospodářství. Zařadil proto tuto specifickou problematiku do souboru otázek v rámci řízených rozhovorů s funkcionáři a řadovými pracovníky JZD.

V 30 družstvech všech krajů ČSR byly rozhovory uskutečněny vždy s předsedou, agronomem resp. zootechnikem, traktoristou, pracovníci živočišné výroby a s pracujícím důchodcem či důchodkyní. Na zhruba stejný soubor otázek odpovědělo 462 družstevníků v uvedené profesní struktuře cestou dotazníků, kterou zabezpečil přes síť respondentů kolektiv zabývajících se v oddělení výzkumem názorů a postojů zemědělců. Tedy na 600 členů JZD v českých zemích odpovědělo mimo jiné i na otázky:

1) proč pracují v družstvu důchodci

a) hledisko podniku

b) hledisko pracujícího důchodce;

2) Jaký je váš názor na záhumenkové hospodářství u důchodců.

Z uvedeného počtu považuje 58,3 % dotázaných práci důchodců za velmi potřebnou pro nedostatek pracovních sil (zvláště mladých) v družstvu, 13,2 % dotázaných zdůrazňuje potřebu práce důchodců vyjádřením, že se bez nich družstvo nemůže obejít, 20,8 % dotázaných považuje pomoc důchodců za nepostradatelnou při špičkových pracích. Zbývajících 7,7 % považuje práci důchodců v družstvu za potřebnou a „správnou“, ale nijak tuto potřebu neupřesňuje. V žádném případě jsme se nesetkali s odpovědí, která by dostatečně nedoceňovala či dokonce zlehčovala význam práce důchodců pro družstvo. Případné výhrady k jejich pracovní účasti v družstvu vyvěrají pouze z ohledu na jejich pokročilý věk a zdravotní stav.

Pro ilustraci považuji za účelné alespoň několik odpovědí uvést v doslovném znění:

- „zatím je jejich práce pro družstvo velmi potřebná, poněvadž konají většinou práce, které mladí neradi zastávají“,
- „nutně je při špičkových pracích potřebujeme a také jako hlídače, vážné a ve výstavbě“,
- „zatím by život JZD bez nich úplně ochrnl“,
- „hrubé ruční práce by nebylo možné bez nich zvládnout, navíc je pro podnik výhodné, že je může zaměstnat podle vlastní skutečné potřeby a není povinen jim opatrovat náhradní práci“,
- „zásadně nesouhlasím s jejich pracovní účastí, ale jejich pomoc je pro družstvo nezbytná, zvláště při sběru brambor apod.“,
- „vzhledem k potřebě ruční práce, kterou nelze nahradit mechanizací, je potřebujeme“,
- „pokud by důchodci nepracovali v rostlinné výrobě, tak by nepracoval mimo mechanizaci nikdo“,
- „pokud bude nedostatek výkonné mechanizace, bude nutné na těchto požadovat, aby pracovali“,
- „někteří pracují i na úkor svého zdraví, není však za ně náhrada pro nedostatek mladých členů“ — atd.

JZD s pracovní účastí důchodců ve své činnosti počítají, a na některých úsecích je jejich práce pro družstvo vskutku nepostradatelná. Týká se to:

- a) prací, které nejsou náročné na kvalifikaci a fyzickou zdatnost a tedy i nízko finančně ohodnocených jako např. vážní, hlídači, vrátní apod.;
- b) pomocných prací ve skladech, při sušení obilí, silážování apod.;
- c) některých odborných prací v dílnách a ve stavebních četách;
- d) ručních prací v rostlinné výrobě, především v družstvech s výraznější výrobní specializací, zvláště při pěstování zeleniny, některých technických plodin, okopanin, při ošetřování ovocných sadů, vinogradů apod.;
- e) prací v živočišné výrobě, kde zvláště podíl trvale činných mužů v produktivním věku na celkovém počtu mužů pracujících v živočišné výrobě je velmi vysoký. V některých okresech přesahuje tento podíl dokonce 50 %. Pokud jde o pracovní činnost důchodců v živočišné výrobě, je třeba upozornit na skutečnost, že v některých případech by je bylo možno a nutno postupně a cílevědomě nahradit mladšími pracovníky, kteří mají o práci v živočišné výrobě zájem (tab. I).

I. Podíl mužů a žen v poproduktivním věku pracujících v živočišné výrobě na celkovém počtu mužů a žen v živočišné výrobě (k 1. 2. 1972)

| Kraj             | Muži nad 60 let | Ženy nad 55 let |
|------------------|-----------------|-----------------|
| Středočeský      | 29,5 %          | 26,6 %          |
| Jihočeský        | 25,3 %          | 20,9 %          |
| Západočeský      | 29,5 %          | 22,6 %          |
| Severočeský      | 18,5 %          | 19,5 %          |
| Východočeský     | 30,9 %          | 26,1 %          |
| Jihomoravský     | 29,8 %          | 22,0 %          |
| Severomoravský   | 28,7 %          | 22,3 %          |
| Západoslovenský  | 28,7 %          | 22,3 %          |
| Středoslovenský  | 39,1 %          | 21,7 %          |
| Východoslovenský | 38,0 %          | 14,5 %          |

Odpovědi družstevníků na tutéž otázku, ale z hlediska družstevníků — důchodců, čili co vede důchodce k tomu, aby dále v družstvu pracovali, jsme rozdělili do šesti skupin, přičemž se tyto skupiny podílely na celkovém počtu dotázaných družstevníků takto:

- a) nízké důchody — 52,6 %;
- b) láska k práci, nemožnost bez ní žít — 15,8 %;
- c) k vůli dětem (podpora dospělých dětí, žijících ve městě) — 2,9 %;
- d) kombinované odpovědi  $a + b$  — 24,0 %;
- e) k získání nároku na naturálie a plný záhumenek — 3,0 %;
- f) pocit povinnosti pomoci družstvu 1,7 %.

Při vyčlenění 116 odpovědí pracujících důchodců a jejich zařazení do zmíněných skupin odpovědí, byl jejich vzájemný poměr následující:

- |           |           |
|-----------|-----------|
| a) 63,9 % | d) 12,8 % |
| b) 16,3 % | e) 3,5 %  |
| c) 1,2 %  | f) 2,3 %  |

Kdybychom skupinu d) v obou případech rozdělili rovným dílem mezi skupinu a) a b), pak přibližně dvě třetiny družstevníků má zato, že důchodci pracují dále v družstvu, aby si přivydělali k poměrně nízkým důchodům a zhruba jedna čtvrtina důchodců pracuje proto, poněvadž „byli vždy zvyklí pracovat a ani v pokročilém věku se bez práce neobejdou“. Přibližně pětiprocentní rozdíl v odpovědích družstevníků celkem a důchodců zvlášť, který nacházíme u skupiny a) a b) v opačném poměru je možno přičíst především odpovědím družstevníků nejnižších věkových kategorií. Např. přes 50 % mladých traktoristů do 25 let vidí hlavní důvod pokračující práce důchodců v družstvu v jejich celoživotním sepětí s prací v zemědělství: „Kdyby přestali pracovat, brzy by zemřeli“.

Směrodatný je tu pro nás zhruba dvoutřetinový podíl připadající na odpovědi, které hledají hlavní důvod pracovní aktivity družstevních důchodců v nízkých důchodech. Podívejme se proto, jak se v posledních letech vyvíjela průměrná výše vyplácených důchodů ze zabezpečení družstevních rolníků vůbec a v porovnání s průměrnou výší vyplácených důchodů ze zabezpečení pracovníků mimo JZD zvlášť.

Průměrná měsíční výše vyplácených důchodů členů družstev s vyšší úrovní hospodaření (VÚH) i členů ostatních družstev, která nebyla dosud zařazena mezi družstva s vyšší úrovní hospodaření, vzrostla během 7 let asi o  $\frac{1}{3}$ , ale přesto zůstává značně za průměrnou měsíční výší vyplácených důchodů ze zabezpečení pracovníků (mimo JZD). A to i přesto, že se rozdíl mezi průměrnou měsíční výší důchodů družstevníků a pracovníků zmenšuje.

## II. Průměrná měsíční výše vyplácených důchodů

| Konec roku | U JZD s VÚH | U JZD ostatních | U pracovníků (mimo JZD) |
|------------|-------------|-----------------|-------------------------|
| 1965       | 462         | 328             | 741                     |
| 1966       | 479         | 338             | 751                     |
| 1967       | 498         | 360             | 761                     |
| 1968       | 540         | 409             | 776                     |
| 1969       | 621         | 461             | 848                     |
| 1970       | 645         | 484             | 863                     |
| 1971       | 664         | 519             | 889                     |

K tomu by se dalo namítnout, že reálný měsíční příjem důchodců — družstevníků je ve skutečnosti vyšší o důchod ze záhumenkového hospodářství. Tato námitka však nepřihlíží k tomu, že tohoto zvýšení je dosahováno za cenu vynaložení další práce důchodců — družstevníků resp. za cenu upření práva těchto důchodců na zasloužený odpočinek.

V posledních letech se zároveň výrazně změnil podíl nejnižších důchodových skupin na celkovém počtu vyplácených starobních důchodů ze zabezpečení družstevních rolníků; nastal totiž posun směrem k středním a vyšším důchodovým skupinám (v rámci ČSSR) — tab. III.

V posledních 4 letech tedy výrazně poklesl podíl nejnižších vyplácených důchodů a vzrostl podíl všech důchodů od 500 Kčs výše. I tak však na konci roku 1971 pobíralo přes 37 % důchodců — družstevníků důchody nižší než 500 Kčs měsíčně (a to včetně zvláštního přídatku podle zákona č. 161/1968 Sb.).

Kdybychom skupinu d) v obou případech rozdělili rovným dílem mezi skupinu a) a b), pak přibližně dvě třetiny družstevníků má zato, že důchodci pracují dále v družstvu, aby si přivydělali k poměrně nízkým důchodům a zhruba jedna čtvrtina důchodců pracuje proto, poněvadž „byli vždy zvyklí pracovat a ani v pokročilém věku se bez práce neobejdou“. Přibližně pětiprocentní rozdíl v odpovědích družstevníků celkem a důchodců zvlášť, který nacházíme u skupiny a) a b) v opačném poměru je možno přičíst především odpovědím družstevníků nejnižších věkových kategorií. Např. přes 50 % mladých traktoristů do 25 let vidí hlavní důvod pokračující práce důchodců v družstvu v jejich celoživotním sepětí s prací v zemědělství: „Kdyby přestali pracovat, brzy by zemřeli“.

Směrodatný je tu pro nás zhruba dvoutřetinový podíl připadající na odpovědi, které hledají hlavní důvod pracovní aktivity družstevních důchodců v nízkých důchodech. Podívejme se proto, jak se v posledních letech vyvíjela průměrná výše vyplácených důchodů ze zabezpečení družstevních rolníků vůbec a v porovnání s průměrnou výší vyplácených důchodů ze zabezpečení pracovníků mimo JZD zvlášť.

Průměrná měsíční výše vyplácených důchodů členů družstev s vyšší úrovní hospodaření (VÚH) i členů ostatních družstev, která nebyla dosud zařazena mezi družstva s vyšší úrovní hospodaření, vzrostla během 7 let asi o  $\frac{1}{3}$ , ale přesto zůstává značně za průměrnou měsíční výší vyplácených důchodů ze zabezpečení pracovníků (mimo JZD). A to i přesto, že se rozdíl mezi průměrnou měsíční výší důchodů družstevníků a pracovníků zmenšuje.

## II. Průměrná měsíční výše vyplácených důchodů

| Konec roku | U JZD s VÚH | U JZD ostatních | U pracovníků (mimo JZD) |
|------------|-------------|-----------------|-------------------------|
| 1965       | 462         | 328             | 741                     |
| 1966       | 479         | 338             | 751                     |
| 1967       | 498         | 360             | 761                     |
| 1968       | 540         | 409             | 776                     |
| 1969       | 621         | 461             | 848                     |
| 1970       | 645         | 484             | 863                     |
| 1971       | 664         | 519             | 889                     |

K tomu by se dalo namítnout, že reálný měsíční příjem důchodců — družstevníků je ve skutečnosti vyšší o důchod ze záhumenkového hospodářství. Tato námitka však nepřihlíží k tomu, že tohoto zvýšení je dosahováno za cenu vynaložení další práce důchodců — družstevníků resp. za cenu upření práva těchto důchodců na zasloužený odpočinek.

V posledních letech se zároveň výrazně změnil podíl nejnižších důchodových skupin na celkovém počtu vyplácených starobních důchodů ze zabezpečení družstevních rolníků; nastal totiž posun směrem k středním a vyšším důchodovým skupinám (v rámci ČSSR) — tab. III.

V posledních 4 letech tedy výrazně poklesl podíl nejnižších vyplácených důchodů a vzrostl podíl všech důchodů od 500 Kčs výše. I tak však na konci roku 1971 pobíralo přes 37 % důchodců — družstevníků důchody nižší než 500 Kčs měsíčně (a to včetně zvláštního přídatku podle zákona č. 161/1968 Sb.).

A tu jsme u problému, na který upozornili takřka všichni družstevníci, kteří vidí hlavní důvod pracovního zařazení důchodců v nízkých důchodech, tj. u problému „starodůchodců“. Jde o problém, který, jak uvidíme dále, je ještě intenzivněji akceptován v odpovědích družstevníků na záhumenkové hospodářství u důchodců. Naprostá většina důchodů ve výši do 500 Kčs měsíčně se totiž vztahuje na ty družstevníky, kteří přešli do starobního důchodu před 1. 4. 1962. Těchto nízkých důchodů bylo na konci roku 1971 96 523, a i když nemáme k dispozici údaje za rok 1972, dá se předpokládat, že jejich počet nejen relativně, ale i absolutně klesá.

Tento problém není jen otázkou sociální, ale i otázkou politickou, jak na to upozorňuje především většina předsedů a ostatních funkcionářů družstev. Na uvedeném počtu „starodůchodců“ se totiž podle výpovědí dotázaných družstevníků podílejí především ti, kteří stáli v první polovině padesátých let u zrodu družstev, překonali potíže prvních let jejich existence a zasloužili se o konsolidaci a upevnění družstev. Je mezi nimi i řada funkcionářů, kteří družstva na přelomu 40. a 50. let zakládali „a dnes mají důchody nižší než kulaci, kteří odešli do průmyslu“.

S prací důchodců v družstvu úzce souvisí otázka záhumenkového hospodářství u důchodců. Záhumenkové hospodářství jako neoddělitelná součást socialistické přestavby soukromé zemědělské malovýroby cestou výrobního zemědělského družstva, prodělalo v průběhu uplynulého čtvrtstoletí existence socialistického zemědělství podstatné změny, a to jak z hlediska forem tohoto hospodářství, tak i z hlediska účelu, který plnilo resp. plní.

Kromě toho, že určitý počet JZD záhumenková hospodářství zrušil, posunula se v převážné většině JZD forma ZÁHO od individuálních záhumenků k společným tj. od individuálně obdělávaných k záhumenkům začleněným do osevních honů družstva. Situace je poněkud komplikovaná tím, že v řadě případů existují v jednom a též JZD družstevníci, kteří dále individuálně obdělávají svůj záhumenek a družstevníci, kteří ho začlenili do společných honů, popřípadě i družstevníci, kteří záhumenek vůbec nedrží. V nemálo případech obdělávají družstevníci část výměry záhumenku individuálně a část předávají do společného obdělávání.

Jestliže záhumenková hospodářství v době zakládání JZD a v prvních letech jejich trvání více či méně doplňovala často nízké důchody družstevníků ze společné družstevní výroby, případně tvořila jakýsi „psychologický most“ mezi „prací na svém a prací na družstevním“ pak v současné době sami družstevníci považují obvykle důchod ze záhumenkového hospodářství za přilepšení či nadlepení k důchodům získaným ze společného družstevního hospodaření. Tedy za něco, bez čeho by se mohli v současné době obejít, ale s čím by se zatím ne vždy lehko loučili.

Poněkud jinak je tomu se záhumenkovým hospodářstvím družstevníků — důchodců.

### III. Poměr jednotlivých skupin starobních důchodů

| Měsíční výše důchodu<br>(Kčs) | 1967<br>(%) | 1971<br>(%) |
|-------------------------------|-------------|-------------|
| 299                           | 39,2        | 3,8         |
| 300—399                       | 29,1        | 11,2        |
| 400—499                       | 22,1        | 22,1        |
| 500—599                       | 6,2         | 21,0        |
| 600—699                       | 2,1         | 16,3        |
| 700—799                       | 0,7         | 8,4         |
| 800—899                       | 0,3         | 6,4         |
| 900—999                       | 0,2         | 5,0         |
| 1000—výše                     | 0,1         | 5,8         |

Družstva vesměs zachovávají nárok svých členů, kteří odešli do důchodu, na záhumenkové hospodářství. A to většinou v plném rozsahu bez ohledu na to, zda v družstvu nadále pracují či nikoliv. Jen menší počet družstev spojuje nárok důchodců na záhumenek v plném rozsahu s odpracováním určitého minimálního počtu pracovních dnů v roce.

Nelze též říci, že by se z hlediska formy lišily záhumenky důchodců od záhumenků družstevníků v produktivním věku. Podíl jednotlivých forem záhumenků u důchodců je v podstatě shodný s podílem těchto forem na celkovém počtu záhumenků vůbec.

Podstatný rozdíl mezi záhumenkovým hospodářstvím důchodců a ostatních členů však je v roli, kterou záhumenkové hospodářství hraje v životě důchodců a ostatních družstevníků. Na rozdíl od družstevníků v produktivním věku, si zachovalo záhumenkové hospodářství v životě důchodců, zvláště „starodůchodců“, významné místo.

Názory družstevníků na záhumenkové hospodářství důchodců je možno rozdělit do těchto skupin:

|                                                                        |        |
|------------------------------------------------------------------------|--------|
| a) nízké důchody                                                       | 44,4 % |
| b) pomoc dětem žijícím ve městě                                        | 1,7 %  |
| c) vyžití, smysl života v poproduktivním věku                          | 11,4 % |
| d) blíže nezdůvodněný souhlas se záhumenkovým hospodářstvím u důchodců | 10,6 % |
| e) zaslouží si je vzhledem k tomu, co pro družstvo vykonali            | 13,0 % |
| f) nevím                                                               | 1,5 %  |
| g) výhrady k ZÁHO u důchodců                                           | 10,0 % |
| h) nesouhlas se ZÁHO u důchodců                                        | 3,4 %  |

Zbývající 4,0 % připadají na družstva, v nichž bylo záhumenkové hospodářství zrušeno, tedy i u důchodců.

Vyjmeme-li z celkového počtu odpovědí odpovědi samotných důchodců, pak dostaneme následující podíl odpovědí v uvedených skupinách:

|           |           |
|-----------|-----------|
| a) 55,2 % | e) 11,5 % |
| b) 1,2 %  | f) —      |
| c) 10,9 % | g) 5,7 %  |
| d) 10,3 % | h) 1,2 %  |

Zbytek připadá opět na družstva se zrušeným záhumenkovým hospodářstvím.

Tedy podobně jako v případě pracovní účasti důchodců ve výrobním procesu družstva, tak i v názorech družstevníků vůbec a důchodců zvláště, je kladena daleko největší váha při zdůvodňování oprávněnosti existence záhumenkového hospodářství u důchodců na nízkou úroveň důchodů, zvláště pak u „starodůchodců“.

Tuto skutečnost podtrhují a více méně lapidárně vyjadřují ty odpovědi, které jsme zahrnuli do skupiny g) (tj. výhrady):

- „měli by mít takový důchod, aby nemuseli mít záhumenek“
- „při přiměřené výši důchodu by nemusel přicházet v úvahu“
- „bylo by lépe řešit tento problém prostřednictvím sociálního fondu“
- „místo záhumenku by byla lepší finanční podpora“

- „staří zakládající členové družstev mají vyměřeny velmi nízké důchody; přijem ze ZÁHO potřebují zatím nutně k zajištění životního minima. Spravedlivější by však bylo zvýšit těmto lidem důchody, aby nebyli odkázáni na tuto podporu“
- „u těch, kteří mají nízké důchody, je to správné, u těch, kteří mají důchody již kolem 1000 Kčs, je to neopodstatněné“
- „ZÁHO u důchodců je svým způsobem výměnek, kterým jsou kompenzovány nízké důchody většiny důchodců JZD“
- „důchodci, kteří přicházejí do důchodu dnes, příp. v budoucnu, budou mít vyšší důchody a tím záhumenek u nich pobude na významu“
- „zatím je to nutně zlo, věřím však, že bude odstraněno jinou formou zabezpečení důchodců“
- „protože většina důchodců má poměrně malý důchod, je to určité zajištění části životních potřeb; vhodnější by bylo poskytnout těmto důchodcům prostředky ze sociálního fondu; určitou roli zde hraje ještě nepřekonaný soukromovlastnický vztah“.

Mezi odpověďmi, které jsme zařadili mezi nesouhlasící se záhumenkovým hospodářstvím u důchodců, se vyskytují nejčastěji odpovědi tohoto druhu:

- „zvýšit důchody důchodcům v zemědělství a ZÁHO zrušit“
- „záhumenek důchodcům neposkytovat, jelikož nemají dostatek sil k obdělávání, ale řešit jinou formou“
- „postupně odbourat ZÁHO až na zahradu a zvýšit důchody u starších družstevníků — důchodců“.

Tedy i v těchto skupinách odpovědí se vyskytují vesměs odpovědi, které kladou důraz na nízkou úroveň důchodů „starodůchodců“, jež stojí v cestě zásadnějšímu řešení otázky ZÁHO u důchodců. Naléhavost řešení této otázky si dnes uvědomují mnozí funkcionáři družstev. A to jak z hlediska důchodců samotných, tj. s ohledem na jejich často pokročilý věk, zdravotní stav i právo na skutečný odpočinek, tak i z hlediska podniku, „který tím přichází o nemalou část krmivové základny“.

Na druhé straně ovšem existují družstva a jsou to především ta, která zavedla krácení záhumenku důchodcům, kteří neodpracují určitý minimální počet pracovních dnů v roce, pro něž se stává právě sepětí nízkých důchodů „starodůchodců“ se ZÁHO „hlavním motivačním faktorem k získání potřebných pracovních sil v sezónních pracích“.

Poněkud nízký podíl zaujímá v odpovědích družstevníků skupina b) resp. nižší než jsme předpokládali. Přitom je možné mít za to, že zhruba 11 %, které z odpovědí družstevníků na tuto skupinu připadají, se týká především mladších důchodců a ve zcela mizivé míře „starodůchodců“.

I to ovšem svědčí o tom, že vhodnou úpravou důchodového zabezpečení „starodůchodců“ by bylo možno řešit nanejvýš aktuální sociální problém této části členské základny JZD a současně i zdaleka ne nevýznamný ekonomický problém jednotlivých družstev, který nespočívá jen v záhumenkovém obilí. Přitom sami družstevníci uvádějí jako eventuální zdroj pro tuto úpravu vlastní prostředky družstva, případně v kombinaci s prostředky státu.

Odpovědi družstevníků, funkcionářů a řadových pracovníků různých profesí a věkových kategorií na uvedené dvě otázky ve vztahu k členům JZD — důchodcům, upozornily na naléhavost řešení otázky „starodůchodců“ v družstvech. Jako prvořadé je možné přitom uvést důvody politické, sociální a ekonomické. Kromě toho by si hlubší šetření vyžádaly pravděpodobně i otázky ve vztahu

k pracovní účasti a držbě záhumenkového hospodářství se stran důchodců. Máme tu např. na mysli nepochybně retardační vliv obou uvedených skutečností na zavádění inovací do zemědělství, na prohlubování socialistických výrobních vztahů apod.

V zcela jiném světle vystupuje ovšem pracovní účast důchodců v družstvu a v záhumenkovém hospodářství tam, kde více méně moment existenční nutnosti je či bude nahrazen momentem potřeby seberealizace důchodců v další jejich práci v družstvu a v záhumenkovém hospodářství. Do budoucna bude třeba nesporně počítat s tím, že určitý počet fyzicky zdatných družstevníků v poproduktivním věku bude v pokračující práci v družstvu či v omezeném a modifikovaném záhumenkovém hospodářství nacházet pro sebe nejvhodnější formu využití, resp. využití volného času.

## ZÁVĚR

Provedený rozbor pracovní účasti členů JZD — důchodců v družstevní výrobě a vedení záhumenkového hospodářství se strany důchodců nás opravňuje k těmto závěrům:

- 1) Práce důchodců v JZD je zatím do značné míry ekonomicky nezbytná, i když moment sociální tu hraje rovněž nemalou roli. Svědčí o tom např. to, že v některých družstvech je o práci v živočišné výrobě se strany mladých pracovníků zájem, ale družstva, ke škodě věci, nahrazení důchodců, pracujících v tomto odvětví, mladými silami neřeší.
- 2) Otázka „starodůchdců“ v JZD je vážným problémem ekonomickým i politickým. Sociální postavení těchto důchodců neodpovídá často jejich zásluhám o vítězství socialismu na vesnici.
- 3) Při dané úrovni důchodů je pro „starodůchodce“ záhumenkové hospodářství do určité míry nezbytné, i když je pro ně značným fyzickým zatížením.
- 4) Družstva si vesměs tyto problémy dobře uvědomují a zvláště funkcionářům družstev jsou jasné pozitivní důsledky řešení důchodové otázky u „starodůchdců“ a to jak pro družstva, tak i pro důchodce, u nichž by záhumenkové hospodářství ztratilo na významu.

Otázka důchodců ve vztahu k JZD je ovšem širší a mnohostrannější než jak jsme ji zachytili v uvedeném rozboru. Toho jsme si vědomi a proto se v dalším zabýváme neméně závažnými otázkami jako např. důchodci a řízení v JZD, důchodci a vnitrodružstevní demokracie apod.

## Literatura

- , 1967, Výsledky výběrového šetření o vyplácených důchodech k 31. 12. 1966. Státní úřad sociálního zabezpečení, Praha.
- , 1971, Zprávy a rozbor. Federální statistický úřad, Praha.
- , 1972, Celostátní základní ukazatelé z oblasti práce a sociálních věcí ve vývojové řadě 1957–1971. Federální ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha.
- Výsledky terénního průzkumu — Řízené rozhovory s členy vybraných JZD. VÚEZVŽ Praha.
- Dotazníkové šetření, uskutečněné kolektivem pro výzkum názorů a postojů zemědělců v oddělení sociologie při VÚEZVŽ Praha.

Došlo dne 6. 10. 1973

## K některým základním problémům důchodců v JZD

Z celkového počtu trvale pracujících v československém zemědělství připadá více jak 26 % na důchodce, resp. na pracovníky v poproduktivním věku. Práce důchodců v JZD je však zatím do značné míry ekonomicky nezbytná.

Zvláštní pozornost si zaslouží otázka „starodůchodců“ v JZD, která je vážným problémem ekonomickým i politickým. Sociální postavení těchto důchodců neodpovídá často jejich zásluhám o vítězství socialismu na vesnici.

Při dané úrovni důchodů je pro „starodůchodce“ záhumenkové hospodářství do určité míry nezbytné, i když je pro ně značným fyzickým zatížením. Družstva si ovšem tyto problémy dobře uvědomují a zvlášť funkcionářům družstev jsou jasné pozitivní důsledky řešení důchodové otázky u „starodůchodců“ a to jak pro družstva, tak i pro důchodce, u nichž by záhumenkové hospodářství ztratilo na významu.

### Относительно некоторых основных проблем, связанных с пенсионерами ЕСХК

Из общего числа работников, постоянно занятых в чехословацком сельском хозяйстве, свыше 26 % приходится на пенсионеров или на работников послепродуктивного возраста. Работа пенсионеров, однако, пока с экономического аспекта необходима. Особое внимание необходимо уделить вопросу о «старопенсионерах» в ЕСХК, представляющему важную экономическую и политическую проблему. Социальное положение упомянутых пенсионеров часто не отвечает их заслугам, которые они имеют в деле победы социализма на селе. На данном уровне пенсий для «старопенсионеров» пользование приусадебным участком является необходимостью вопреки тому, что для них это представляет значительную нагрузку. Несмотря на то, что кооперативы сознают это, они сами должны еще проявить инициативу в деле решения этого вопроса. Преимуществом потому, что руководителям кооперативов понятны не только методы данного решения, но и положительные результаты решения как в пользу кооперативов так и пенсионеров, для которых приусадебный участок потерял бы значение.

### On Some Basic Problems of Pensioners on Cooperative Farms

Out of the total number of people working permanently in Czechoslovak agriculture more than 26 % are pensioners, i. e. workers in the after-productive age. But so far the work of pensioners on cooperative farms is economically necessary to a considerable extent.

The problem of „old-age pensioners“ on cooperative farms, being a serious economical as well as political problem deserves special attention. The social position of these pensioners is often not in accordance with their merits in the victory of socialism in the village.

With the given standard of pensions private plot farming is necessary to a certain extent for „old-age pensioners“ even if it means a considerable physical load for them. The cooperative farms are of course well aware of these problems and the positive effects of the solution of the problem of pensions of „old-age pensioners“ as well for the cooperative farms as for the pensioners for which private plot farming would lose its importance are clear especially to the functionaries of the cooperative farms.

### Zu einigen Grundproblemen der Rentner in den LPG

Von der Gesamtzahl der dauernd in der tschechoslowakischen Landwirtschaft arbeitstätigen entfallen mehr als 26 % auf Rentner, bzw. auf Arbeiter im nachproduktiven Alter. Jedoch die Arbeit der Rentner in den LPG ist vorläufig ökonomisch im beträchtlichen Maße unentbehrlich.

Eine besondere Aufmerksamkeit gebührt der Frage der „Altersrentner“ in den LPG, die ein ernstes ökonomisches sowohl politisches Problem darstellt. Die

soziale Stellung dieser Rentner entspricht oft nicht ihren Verdiensten um den Sieg des Sozialismus auf dem Dorfe.

Bei dem gegebenen Niveau der Renten ist für die „Altersrentner“ die Hofwirtschaft gewissermaßen unentbehrlich, obwohl es für sie eine ziemliche physische Belastung ist. Die Genossenschaften sind sich jedoch dieser Probleme sehr gut bewußt und insbesondere den Funktionären der Genossenschaften sind klar die positiven Folgen der Lösung der Rentenfrage bei den „Altersrentnern“, und zwar sowohl für die Genossenschaften als auch für die Rentner, bei denen die Hofwirtschaft an Bedeutung verlieren würde.

---

**Adresa autora:**

Doc. ing. Ludvík Špírk, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy,  
Mánesova 75, 120 58 Praha 2

---